लिखित:

3 रिक्तस्थानं पूरयत

(क) .... हि मूर्खाणां .... न शान्तये ।

पय:पानं ....केवलं ....॥

(ख) अयं .... गणना लघुचेतसाम्
उदारचरितानां तु ....

उत्तराणि–

(क) उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये ।
पयःपानं भुजंगानां केवलं विषवर्धनम् ॥

(ख) अयं निजः परावेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

4. **निम्नलिखितानां जन्तूनां नामानि मातृभाषायां लिखत**

व्याघ्रः .... । अजा .... ।
मृगः .... । अश्वः ....
वृषः .... । कूर्मः ....
वृश्चिकः .... । घोटकः ....
मीनः .... । नकुलः ....
हस्ती .... । गर्दभः ....

उत्तराणि–

व्याघ्रः – बाघ । अजा – बकरी ।
मृगः – हिरण । अश्वः – घोड़ा ।
वृषः – बैल । कूर्मः – कच्छुआ ।
वृश्चिकः – बिच्छु । घोटकः – घोड़ा ।
मीनः – मछली । नकुलः – नेवला ।
हस्ती – हाथी । गर्दभः – गदहा ।

5. **समुचितविभक्तिप्रयोगेण रिक्तस्थानानि पूरयत –**

यथा–सः मुखेन खादति । (मुख)

(क) गंगा .... निर्गच्छति । (हिमाल

(क) गंगा .... (हिमाल
(ख) .... राजधानी दिल्ली अस्ति । (भा
(ग) वृक्षात् .... पतन्ति । (पत्र)
(घ) वयं .... पश्यामः । (नेत्र)
(ङ) ताः .... गच्छन्ति । (विद्याल

उत्तराणि–

(क) गंगा हिमालयात् निर्गच्छति ।
(ख) भारतस्य राजधानी दिल्ली अस्ति ।
(ग) वृक्षात् पत्राणि पतन्ति ।
(घ) वयं नेत्राभ्याम् पश्यामः ।
(ङ) ताः विद्यालयं गच्छन्ति ।

6. **वाक्यानि रचयत –**

(क) यूयम् ....
(ख) शनैः ....
(ग) हसामः ....
(घ) साधवः ....
(ङ) वनेषु ....

उत्तराणि–

(क) यूयम् – यूयम् अधुना पठथ ।
(ख) शनैः – कच्छपः शनैः गच्छति ।
(ग) हसामः – वयम् हसामः ।
(घ) साधवः – साधवः परोपकारिणः भवन्ति ।
(ङ) वनेषु – वनेषु औषधयः मिलन्ति ।

7. **उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानं पूरयत**

अकारान्त — मूर्खाणाम् — पुँल्लिंग

षष्ठी — मूर्खाणाम् — बहुवचन

(क) बालकेन – अकारान्त – पुँल्लिंग – तृतीया – एकवचन

(ख) सुभाषितानि – इकारान्त – नपुंसकलिंग – प्रथमा – बहुवचन

(ग) लताभिः – अकारान्त – स्त्रीलिंग – तृतीया – बहुवचन

(घ) पर्वतात् – अकारान्त – पुँल्लिंग – पंचमी – एकवचन

8. **स्वस्मरणेन द्वौ श्लोकौ लिखत ।**

उत्तर–

(1)

कोऽतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सुविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥

(2)

विद्वत्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशं पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥

9. **श्लोकमेकं लिखित्वा तस्यार्थं हिन्दीभाषायां लिखत ।**

उत्तर–

उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये ।
पयःपानं भुजंगानां केवलं विषवर्धनम् ॥ 2 ॥

सरलार्थ–मूर्खों को उपदेश देना उनके क्रोध को बढ़ाने के लिए होता है न कि शान्ति के लिए । सर्प को दूध पिलाना उसके विष को बढ़ाना है ।

10. **नीतिश्लोकानां संग्रहणं कुरुत ।**

नोट : छात्र स्वयं करें ।